

Pr. Prof. Valentin Asmus

EUHARISTIA

Noi controverse dogmatice în teologia rusă

Diacon Prof. Mihail Jeltov

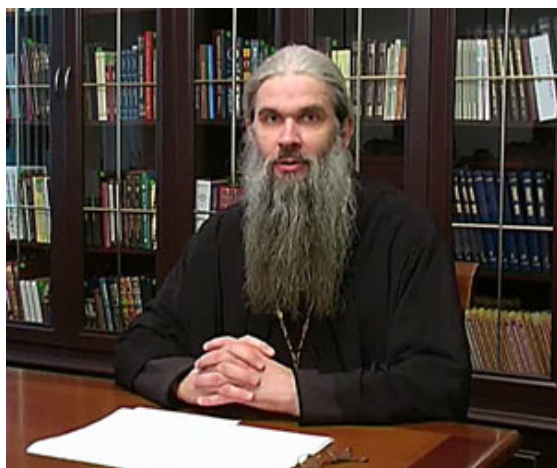
Arhim. Rafail Karelin

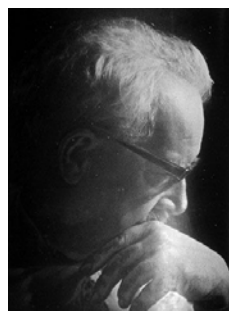
Pr. P. Florensky

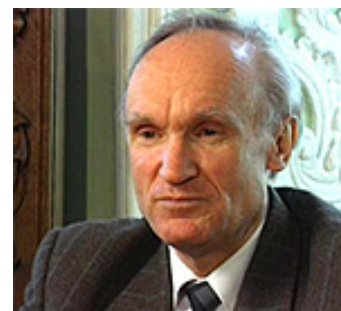
Pr. S. Bulgakov

Pr. Prof. Valentin Asmus

N.D. Uspenskiy

Alexei Osipov

Traducere din limba rusă:
Facultatea de Teologie Pastorală din Edineț
2007

după: <http://www.mpda.ru/uploaded/doc/Asmus.new.orthogr.pdf>

Esența unei noi învățături despre Euharistie a fost formulată de profesorul A. I. Osipov în publicația electronică „Euharistia și preoția”. Potrivit profesorului Osipov, în Euharistie, pâinea și vinul, rămânând ipostatic pâine și vin, se unesc „calcedonic” cu ipostasul Dumnezeiesc al Fiului. Arhimandritul Rafail Karelin, criticând această viziune asupra Euharistiei, scria, că în loc de un Hristos unic în două firi, conform dogmei calcedoniene, reiese că Hristos e unic în trei sau patru firi: dumnezeiască, omenească, a vinului și a pâinii euharistice. Imediat profesorului Osipov i-a luat apărarea A. A. Zaițev, care a început să dezvolte o teorie greoaie și absolut neconvingătoare despre deoființimea creației; astfel pâinea și vinul împreună cu toată lumea văzută sunt de o ființă cu omul. Numai prin această unitate generală de esență, se creează o punte de trecere de la pâinea și vinul euharistic la trupul istoric al Mântuitorului născut în Bethleem, care a suferit pe Golgota, a înviat și S-a înălțat la cer. Astfel cea mai importantă idee a doctrinei rămâne primirea în ipostasul divin al Cuvântului a pâinii și vinului, care rămân ele însăși, fără de a se preface în trupul și sângele Celui Răstignit pentru noi. Pentru a pătrunde mai lesne în conținutul acestei doctrine, trebuie să apelăm la istoricul ei. La prima vedere ea ne amintește de concepția lutherană asupra Euharistiei.

Luther afirma: „Atitudinea față de taină este aceeași ca și față de Hristos. Într-adevăr, pentru întruparea Dumnezeirii nu este necesară transsubstanțierea firii umane, astfel ca Dumnezeirea să se conțină sub accidente ale firii umane. Ci, dimpotrivă, și prima și a doua fire sunt declarate cu adevărat perfecte: acest Om este Dumnezeu, acest Dumnezeu este Om”¹

Această idee a reformatorului, luată aparte, ar putea fi percepută ca o anticipare a noii teologii euharistice. Însă ea nu caracterizează învățătura lui Luther în întregime, deoarece el, pe de o parte respingea transsubstanțierea, dar pe de alta, susținea prezența reală în euharistie nu numai a Ipostasului Dumnezeiesc a Fiului lui Dumnezeu, dar și a Trupului și Sângelui lui Hristos. Trecând deci peste Luther, vedem de fapt, că rădăcinile noii teorii [sistemată de Osipov] nu se întind mai departe de secolul XIX. Întemeietorul ei este Homiakov, care în „*Experiența expunerii catehetice a învățăturii despre Biserică*” scria, că Biserica „nu respinge cuvântul „transsubstanțiere”, însă nu-i atribuie acel înțeles materialist, care i-a fost atribuit de învățătorii bisericilor căzute [romano-catolice]”. În lucrarea „*Câteva cuvinte ale unui creștin ortodox despre confesiunile din occident*”, Homiakov susține altceva: „Cel care vede în Euharistie doar o comemorare, la fel ca și cel, care insistă asupra cuvântului „transsubstanțiere” sau îl înlocuiește cu „inpanație”: cu alte cuvinte, și cel care, „evaporează” taina, și cel, care o transformă într-o minune pur materială, necinstesc în egală măsură Cina Domnului, apropiindu-se de ea cu întrebări din domeniul chimiei atomice”. Viziunile lui Homiakov au primit o apreciere vrednică din partea profesorului Academiei Teologice de la Moscova pr. Pavel Florenskiy, care scrie: „Deci, Biserica „nu respinge” cuvântul „transsubstanțiere”, dar să „insistăm” asupra lui – înseamnă să „necinstim Cina Domnului”, „s-o transformăm într-o minune pur materială”, „să ne apropiem de ea cu întrebări din domeniul chimiei atomice”. Stranie logică! Dacă insistarea asupra termenului de „transsubstanțiere” e o rătăcire nu mai mică decât perceperea Sfintei Euharistii ca „inpanație” (adică după *formula cum pane, in pane, sub pane*) sau chiar ca simplă comemorare, înseamnă că această învățătură despre transsubstanțiere este o evidentă necinstire și deci Biserica ar trebui să o respingă. În general, cum poate Biserica să „nu respingă” ceea ce este condamnat? Evident, Ea sau respinge total termenul discutat, sau, acceptându-l, permite astfel folosirea lui, adică *insistă* asupra lui, de îndată ce va fi nevoie și fără de el va fi imposibilă combaterea ereticilor. Însă Homiakov vrea să evite definirea clară și să treacă sub tăcere termenul care în disputa euharistică cu

¹ *Despre captivitatea babilonică a Bisericii*, Luther, Oeuvres, Geneve 1962, t.2, p.181.

protestanții e la fel de hotărâtor și de aceea de neînălțat, ca termenul „de o ființă” – în disputa trinitară cu arianismul sau termenul „Născătoare de Dumnezeu” – în disputa cu nestorianismul. „În Litughie nu apare acest cuvânt”, - remarcă Homiakov, asemeni protestanților. Dar lui Homiakov, oare, nu-i este cunoscut faptul că, un astfel de vicleșug este nedemn pentru el? Să nu uităm că ceva asemănător susținea „fără a respinge” și semi-arianismul făcând trimitere la inexistența termenului „de o ființă” în Sfânta Scriptură. Și, spre împlinirea analogiei, mai menționăm că de termenii: „de o ființă” și „Născătoare de Dumnezeu”, la fel ca și de termenul „transubstanțiere”, se foloseau și ereticii în scopurile lor, utilizându-le brutal, sentimental. Totuși, Biserica nu numai că „nu i-a respins”, dar i-a și întărit pozitiv, deoarece fără de ei nu s-ar fi putut rezista contra fluxului de învățături eretice ce măcinau dogma Bisericii.² Cu Florensky a fost nevoit să cadă de acord chiar și Berdiaev, care abia după publicarea lucrării lui Florenskii „Lângă Homiakov” l-a atacat foarte aprig pe Florenskii anume pentru această lucrare. La începutul secolului XX, teologul-diletant generalul Kireev, a încercat să-l urmeze pe Homiakov în viziunile sale asupra Euharistiei, căci nădăjduia la o unire a vechilor catolici cu Biserica și le propunea o listă de puncte pentru decizia de catolicism, iar unul din aceste puncte era decizia de „transubstanțiere”. În general, însă teologia din perioada premergătoare revoluției din 1917 în chestiunea Euharistiei era fidelă viziunilor tradiționale. Negarea transubstanțierii era legată de negarea fermă a caracterului de jefă a euharistiei.

Situația s-a schimbat după revoluție. Protoiereul S. Bulgakov a elaborat amănunțit o nouă concepție asupra Euharistiei. În primii ani după revoluție, care au coincis cu primii ani ai preoției sale, Bulgakov a trăit o atracție intensă față de catolicism. Învîingând această pasiune, el a început combaterea sistematică a dogmaticii catolice. În anul 1930 el a ajuns la „Dogma Euharistică”, consacrandu-i un articol în revista „Puti” (Căile). Tot acolo și în același an a apărut articolul său, dedicat aceleiași teme, cu titlul „Sfântul Graal”. Concepția lui Bulgakov confirmă reputația lui de „Origen al secolului XX”. În Învierea și Înălțarea lui Hristos are loc aproape că „decarnarea” (antonimul cuv. *încarnare / întrupare*) trupului Său (chiar dacă Bulgakov nu accepta aceasta idee în sine). Trupul Domnului încetează de a mai fi material, are loc „îndepărtarea, dispariția deja definitivă din această lume” a lui Hristos Cel Înălțat. Se întâmplă „într-un anumit sens dematerializarea”, și Bulgakov numește fără șovăire noua stare a corpului Mântuitorului „trup eteric”, deși este rezervat față de teosofii care folosesc acest termen, numindu-i „indiferenți față de precizia filosofică”. Unul din motivele, care-l împiedicau pe Bulgakov să accepte termenul de transubstanțiere, era „conștiința sa filosofică”, căreia aristotelismul îi era dezgustător, fapt absolut normal pentru un gânditor care a pășit de la Kant la Platon. Pentru Bulgakov era de neînchipuit aflarea Trupului și Sângelui lui Dumnezeu cel Înălțat sub forma grosolană a materiei pâinii și vinului. De aceea doctrina lui Bulgakov e o variantă a teoriei impanației: pâinea și vinul, rămânând ele însăși, se unesc cu Trupul eteric al Domnului. După toate probabilitățile Bulgakov deja la 1930 simțea insuficiența doctrinei, dezvoltată de el în „Dogma Euharistică”. În „Sfântul Graal” el dezvoltă o teorie romantico-fantastică a prezenței reale pe Pământ a sângelui și apei țâșnite din coasta străpunsă a Mântuitorului. În sfârșit, peste 10 ani Bulgakov s-a întors la tema Euharistiei în voluminosul articol „Jertfa Euharistică”, care până la 2005 rămânea nededitat. Cei, care refuzau tipărirea acestui articol al arhicunoscutului autor, știau ce fac: erezia acestei lucrări ajunge până la nebunie. Dacă omul e chipul Domnului, atunci Dumnezeu la fel e compus din trei părți: din trup, suflet și duh. „Împărțășirea Euharistică nu are loc prin simpla consumare a cărnii și sângelui, deoarece cu toată autenticitatea Trupului și Sângelui lui Hristos, în care se prefac darurile, acest corp omenesc, pământesc, creat a lui Hristos e unit nedespărțit și neamestecat cu

² Флоренский, соч. т.2 М. 1996, с. 300-301

Dumnezeirea Lui, mai bine zis, cu Trupul și Sângele spiritual, adică cu Dumnezeiasca Sofie, cu revelația în două ipostasuri a vieții Dumnezeiești³.

Bulgakov, desigur, nu putea să nu influențeze teologia emigranților ruși, care trecea printr-o criză de identitate. Ea nu dorea să fie nici repetarea teologiei rusești a sec. XIX, nici a teologiei patristice sau bizantine [târzii]. Ambițiile „creatoare” impulsionează de a rosti noi discursuri în dialog cu contemporanietatea. Cele mai importante caracteristici acestei contemporanietăți – lupta cu catolicismul, care însă, nu vrea să o limiteze la cercul restrâns al acelor soluții, propuse de teologia bizantină și dialogul ecumenic permanent cu lumea protestantă. În pofida condamnării învățurii lui Bulgakov de către Biserica Rusă, ea continuă să exercite influența sa. Mitropolitul Antonie Bloom îl numea pe Bulgakov cel mai mare teolog al secolului XX. A plătit tribut autorității lui Bulgakov și pururea pomenitul profesor N. D. Uspenskii⁴. Abandonându-și stihia sa, liturgica, el s-a îndreptat spre înțelegerea teologică a Euharistiei și fără nici un fel de spirit critic și-a însușit învățătura lui Bulgakov, asupra căreia face trimiteri directe în lucrarea sa „Anaforalele”, deși, din motive înțelese, Uspenskii nu putea să-și desfășoare mai deschis dependența sa de Bulgakov în publicația din anul 1975 căci Bulgakov era nu numai condamnat ca eretic, dar și expulzat din Rusia ca element antisovietic nedorit. În capitolul teologic din „Anaforalele”, recent publicată sub numele de „Învățătura patristică despre Euharistie și apariția separărilor confesionale”⁵, există contradicții. Astfel, el presupune că în textele Euharistice cuvântul „trup” a apărut la Evangheliile sinoptice și la apostolul Pavel ca rezultat a „unei traduceri postapostolice mai târzii a textelor lor”, deși, așa cum se știe, Epistolele lui Pavel și primele trei Evanghelii sunt cu siguranță autentice, iar prima Epistolă către Corinteni, aparțin incontestabil epocii apostolice. Uspenskii citează din belșug pasajele euharistice ale lui Ioan Gură de Aur, cu realismul lor extraordinar, însă el, calm, distruge acest realism catalogând-ul drept „procedeu de elocvență oratorică”. Drept singura expresie teologică a viziunilor lui Gură de Aur asupra Euharistiei, Uspenskii recunoaște epistola lui Hrisostom către Caesar (monahul). Din păcate, această tocmai această epistolă nu-i aparține lui Ioan Gură de Aur. Ea e prezentă și în Patrologia lui Migne, și în traducerea rusească a lui Ioan Gură de Aur editată la St. Petersburg în rubrica scrierilor apocrife. Cel mai de încredere index al lucrărilor patristice *Calvis Patrum Graecorum*⁶, la fel clasează scrisoarea către Caesar drept una apocrifă. De același lucru ne poate convinge lecturarea neutră a epistolei, care, evident, se raportează la perioada disputelor hristologice tensionate. Epistola s-a păstrat integral doar în varianta latină. Uspenskii citând acel loc al scrisorii, înlocuiește latinescul *natura* cu grecescul (*φύσις*), fără a specifica, că face traducerea inversă. Uspenskii, atribuindu-i lui Ioan Gură de Aur învățătura necunoscutului autor al scrisorii către Caesar și propria sa viziune, demonstrează veridicitatea acestei învățături prin aceea, că nu a fost condamnată de Sinodul de la Stejar. Dar, acest Sinod nici nu putea condamna această învățătură a scrisorii către Caesar, pentru că, în primul rând el l-a condamnat pe Ioan Gură de Aur, căruia nu-i aparține această scrisoarea, apărută la câteva decenii după moartea lui, iar în al doilea rând, pentru că Sinodul de la Stejar nu a înaintat nici o acuzare dogmatică. E uimitoare fraza lui Uspenskii: „Dacă Biserica ar nega existența în Sfintele Daruri a firii fizice a pâinii și vinului, aceasta ar fi servit monofiziților un bun argument contra difiziților” (p.20). De fapt, ortodocșii recunoșteau în Euharistie nu prezența în același timp a materiei Euharistice și Dumnezeiescului Ipostas al Cuvântului, ci dubla prezență a naturii umane și a celei

³ *прот. С. Булгаков. Евхаристия. М.-Париж, 2005, с. 51-52*

⁴ De remarcat că împotriva învățurii greșite a acestui profesor a scris diaconul Mihail Jeltov, șeful Catedrei de Liturgică a Universității Sf. Tihon din Moscova. Sfinția sa se înscrie alături de p. V. Asmus între marii apărători ai învățurii ortodoxe. Lor li se alătură și alți teologi ruși de la St. Petersburg și Moscova.

⁵ *Editura „Сардоникс” 2004*

⁶ *Turnhout 1974*

dumnezeiești a lui Hristos în Sfintele Daruri. Deosebit de nerațională e denaturarea doctrinelor autorilor catolici. Atunci când noi, triumfător polemizăm cu occidentul, îndrugăm orice aiureală, atribuind-o părinților din est, adversarii noștri scapă ușor de aceste atacuri prin banalități de genul „misterul sufletului oriental” sau „iraționalismul mistic, ce echilibrează extremele raționalismului apusean”... Însă cum numai ne permitem să denaturăm concepțiile unei oarecare autorități din occident, vom fi imediat sancționați. Astfel, Uspenskii îi atribuie lui Toma d’Aquino afirmația, că „Euharistia reprezintă reconstituirea esenței Jertfei lui Hristos de pe Golgota și de aceea poate fi numită junghierea lui Hristos”. În realitate Toma afirma, că săvârșirea Euharistiei e „un oarecare chip, ce înfățișează chinurile lui Hristos, care sânt adevărata lui junghiere” (part III, quaest. 83. art.1).

Intervenția lui Uspenski nu a rămas fără de răspuns. Diaconul Andrei Iurcenko a adresat ierarhiei bisericești un mesaj de alarmă. Prea Fericitul Patriarh Pimen a încredințat Academiei Teologice din Moscova sarcina soluționării acestei probleme, iar Academia, în persoana profesorului V. D. Sarâcev, a confirmat ortodoxia învățăturii tradiționale a Bisericii noastre despre Euharistie și nu a celei propuse de profesorul din Petersburg. Cu aceasta episodul dat s-a consumat, învățătura Bisericii a rămas fermă, deși, din cauza condițiilor de atunci, polemica iscată nu a apărut în presa bisericească. Totuși, era epoca tăcerii.⁷

În ultimii ani polemica și-a reluat actualitatea. Fapt care-și are motivele sale. Pe de o parte, există necesitatea crescândă de a explica adevărurile credinței zecilor de milioane de oameni, care pentru prima dată află de Hristos după decenii de captivitate ateistă. Apologetica dintotdeauna, iar acum în special, e supusă riscului simplificării raționaliste și denaturării. Pe de altă parte – și acesta este probabil motivul principal al noii doctrine euharistice - rămâne actuală polemica antilatină, iar noii noștri polemisti, nemulțumindu-se cu polemica patristică antilatină, iar uneori și respingând-o deschis, inventează noi și noi teme. Tensionarea excesivă a acestei polemici ne face să ne amintim cuvintele Mitropolitului Filaret al Moscovei: „tu tot îți cauți o astfel de armă, care te-ar apăra pe tine omorând pe alții”.

Pentru a face lumină asupra concepției euharistice a Bisericii, ne vom adresa în primul rând Sfintei Scripturi.

Matei 26, 26-28	Marcu 14, 22-24	Luca 22, 19-20
... Iisus, luând pâine și binecuvântând, a frânt și, dând ucenicilor, a zis: Luați, mâncați, acesta este trupul Meu. Și luând paharul și mulțumind, le-a dat, zicând: Beți dintru acesta toți, că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor.	...a luat Iisus pâine și binecuvântând, a frânt și le-a dat lor și a zis: Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu. Și luând paharul, mulțumind, le-a dat și au băut din el toți. Și a zis lor: Acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă.	Și luând pâinea, mulțumind, a frânt și le-a dat lor, zicând: Acesta este Trupul Meu care se dă pentru voi; aceasta să faceți spre pomenirea Mea. Asemenea și paharul, după ce au cinat, zicând: Acest pahar este Legea cea nouă, întru Sângele Meu, care se varsă pentru voi.

Cina de taină nemijlocit anticipează chinurile Mântuitorului de pe Golgota, iar Cuvintele de instituire indică direct asupra Jertfei de pe Cruce: Hristos dă ucenicilor săi Trupul Său, Care „se dă pentru voi”, și Sângele Său, „care pentru mulți se varsă spre lăsarea

⁷ Din cauza politicii duse de comuniști; n.trad.

păcatelor”. Jertfa de pe Golgota e încheierea „noului legământ”. Și exact despre același lucru ne vorbește învățătura euharistică din Evanghelia după Ioan (6, 32-58), care la fel indică spre mântuitoarea jertfă de pe Golgota: „Eu sunt pâinea cea vie, care s-a pogorât din cer. Cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci. Iar pâinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu. Deci iudeii se certau între ei, zicând: Cum poate Acesta să ne dea trupul Lui să-l mâncăm? Și le-a zis Iisus: Adevărat, adevărat zic vouă, dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi. Trupul este adevărată mâncare și sângele Meu, adevărată băutură. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el. Precum M-a trimis pe Mine Tatăl cel viu și Eu visez pentru Tatăl, și cel ce Mă mănâncă pe Mine va trăi prin Mine... Deci mulți din ucenicii Lui, auzind, au zis: Greu este cuvântul acesta! Cine poate să-l asculte?... Și de atunci mulți dintre ucenicii Săi s-au dus înapoi și nu mai umblau cu El.” (Ioan 51-66). O diferență importantă între Evanghelia după Ioan și cele sinoptice este că în ultimele se vorbește de Trup (*μελο, σῶμα*), iar la Ioan de „Carne” (*плоть, σὰρξ*)⁸. Ultimul cuvânt și mai puțin de cât primul permite o tâlcuire condiționat-simbolică.

Să prezentăm și mărturia lui Pavel (1 Cor. 11, 23-29):

„...Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine, și, mulțumind, a frânt și a zis: Luați, mâncați; acesta este trupul Meu care se frânge pentru voi. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea. Asemenea și paharul după Cină, zicând: Acest pahar este Legea cea nouă întru sângele Meu. Aceasta să faceți ori de câte ori veți bea, spre pomenirea Mea. Căci de câte ori veți mânca această pâine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți până când va veni. Astfel, oricine va mânca pâinea aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, va fi vinovat față de trupul și sângele Domnului... cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului.”

Aici accentul e pus pe aspectul comemorativ al Euharistiei și se indică cu certitudine, ce anume comemorăm: nu existența mai înainte de veci a Logosului, ci frângerea Trupului Lui Hristos, vărsarea Sângelui Lui, moartea Lui pe Cruce. Cel ce se împărtășește cu nevrednicie e vinovat împotriva Trupului și a Sângelui Jertfei de pe Golgota.

Rânduiala ambelor noastre Liturghii urmează întocmai indicațiilor textului Noului Testament, unde cuvintele de instituire vorbesc de Trupul, pentru noi frânt, și de Sângele Legii Celei Noi, pentru noi și pentru mulți vărsat spre lăsarea păcatelor, adică a Jertfei de pe Golgota. Tot despre ea preotul amintește înainte de începerea Proscomidiei: „Răscumpărătune-ai pe noi din blestemul Legii cu scump Sângele Tău: Pe Cruce fiind răstignit și cu sulița împuns, nemurire ai izvorât oamenilor, Mântuitorul nostru, Slavă Ție.”⁹

Despre același lucru ne vorbesc și cuvintele Proscomidiei în timpul pregătirii Agnețului: „Ca o oaie spre junghiere S-a dus. Și ca un miel fără de glas, împotriva celor ce-l tund, așa nu și-a deschis gura Sa. Întru smerenia Lui, judecata Lui s-a ridicat. Iar neamul Lui cine-l va spune? Că s-a luat de pe pământ viața Lui.” După care „taie Sfântul Agneț în semnul crucii” cu cuvintele: „Se junghie Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii, pentru viața și pentru mântuirea lumii.” Apoi, „preotul împunge cu sfânta copie Sfântul Agneț, în partea cu semnul IC, zicând: Și unul din ostași cu sulița coasta Lui a împuns. Și îndată a ieșit sânge și apă...” – și binecuvântând¹⁰, „toarnă în sfântul potir deodată vin și apă”. Aceste cuvinte nu sunt nici o imagine și nici un simbol, ci o preînchipuire a prefacerii ce urmează să aibă loc, deoarece și după sfințirea Darurilor, chiar înainte de împărtășire, preotul zice: „Se frânge și se împarte

⁸ Diferența nu e sesizabilă în traduceri românești ale Sf. Scripturi, care folosesc doar cuvântul „trup” (n.trad.).

⁹ În continuare unde va fi citată rânduiala liturghiei va fi folosit textul diortosit de ieromonahul dr. Petru Pruteanu accesibil pe internet: http://teologie.com.md/biblios/studii/ierompetru_text.liturghia.pdf (n. trad.).

¹⁰ Tradiție rusească, vezi detalii la p.10 nota 31, în Textul Liturghiei diortosit de Ierom. dr. Petru Pruteanu (n. trad.).

Mielul lui Dumnezeu Cel ce se frânge, dar nu se desparte, Cel ce se mănâncă pururea, dar niciodată nu se sfârșește, ci pe cei ce se împărtășesc îi sfințește.”

Liturghia de nenumărate ori mărturisește asemănarea dintre Trupul „istoric” și cel euharistic a lui Hristos. Heruvicul Sâmbetei Mari preamărește: „...Împăratul împăraților și Domnul domnitorilor merge să se junghie (*σφαγιασθῆναι*) și să se dea spre mâncare credincioșilor...” Despre același lucru ne vorbește și slujba din Joia Mare: „Șezând Tu la cină, Iubitorule de oameni, împreună cu ucenicii Tăi, și descoperindu-le marea taină a întrupării Tale, le-ai zis: Mâncați pâinea vieții cu credință, beți și sângele vărsat din junghierea dumnezeieștii coastei.”

„Domn fiind a toate și Ziditor Dumnezeu, zidirea Luiși a unit-o Cel fără de patimă sărăcind; și Însuși El fiind Paștile, S-a jertfit pe Sine pentru cei pentru care avea să moară, grăind: Mâncați trupul Meu și întru credință va veți întări.”

„Cu paharul Tău cel de veselie, Bunule, care este spre mântuirea a tot neamul omenesc, ai adăpat pe ucenicii Tăi; că singur Te-ai jertfit pe tine, grăind: Beți sângele Meu și întru credință vă veți întări.”

„Mâncând, Stăpâne, cu ucenicii Tăi, le-ai arătat în taină presfântă junghierea Ta, prin care ne-am izbăvit din stricăciune, cei ce cinstim sfintele Tale Patimi.”

Despre Iuda: „Cel fără de cuget a luat trupul Tău cel dezlegător de păcat, și dumnezeiescul sânge care s-a vărsat pentru lume; dar nu s-a rușinat bând din acela pe care-L vându-se cu preț...” Acest tropar este cel mai grăitor: „Iuda la Cina de Taină primește același Trup, Care degrabă a fost adus în jertfă pe Golgota, și anume acel Sânge, Care l-a vândut pentru arginți.”

Una din acuzațiile, aduse împotriva creștinilor în perioada persecuțiilor, consta în aceea, că creștinii aduc jertfe umane, beau sângele pruncilor... Evident, aceste născociri reflectau eronat credința creștinilor în prezența reală a Trupului și a Sângelui lui Hristos în Euharistie. Iată aici ar fi trebuit ca apologetii creștinismului să explice, că Euharistia – nu e deloc Trupul și Sângele real, ci pâinea și vinul unite cu Logosul Dumnezeiesc. Însă nimic asemănător nu întâlnim în scrierile creștinismului primar. Sfinții Părinți văd în Euharistie Trupul și Sângele lui Hristos, Cel născut în Bethleem, care a suferit pe Golgota, a fost îngropat și a înviat.

Sf. Ignatie Theoforul: „Pâinea lui Dumnezeului vreau, pâinea cerească, pâinea vieții care este trupul (*σάρξ*) lui Iisus Hristos, Fiului lui Dumnezeu, care în zilele cele din urmă s-a născut din sămânța lui David și a lui Avraam” (Rom. 7,3). „Ei (docheții) se depărtează de Euharistie și rugăciune din pricina, nerecunoașterii, că Euharistia e Trupul (*σάρξ*) Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care a suferit pentru păcatele noastre, însă pe care Tatăl L-a înviat din bunătatea Sa. ...” (Smirn. 7,1)

Iustin Filosoful: „Precum Hristos, Mântuitorul nostru, Cuvântul lui Dumnezeu s-a întrupat și a avut Trup și Sânge pentru mântuirea noastră, astfel și hrana aceasta, asupra căreia a fost săvârșită mulțumirea prin rugăciunea cuvântului Său, și de la care prin asemuire primește hrană sângele și trupul nostru, este – după cum am fost învățați – trupul (*σάρξ*) și sângele aceluia Iisus întrupat. (1 Apol. 66)

Irineu al Lyonului, demascând ereticii, spunea: „Dacă nu se mântuiește trupul, atunci nici Domnul nu ne-a răscumpărat prin Sângele Său, și potirul euharistiei nu e împărtășirea cu Sângele Lui, și pâinea, pe care o frângem, nu e împărtășirea cu Trupul Său. Sângele nu poate fi decât din vene și carne și alte componente umane, și cu adevărat devenind aceasta Logosul Dumnezeiesc prin Sângele Său ne-a răscumpărat, cum și apostolul Său vorbește: „Întru Care avem răscumpărarea prin Sângele Lui, și iertarea păcatelor” (Col. 1, 14)”¹¹.

¹¹ *Промис епецеї, 5,2,2*

Ciprian al Cartaginei susține identitatea dintre darurile euharistice, și trupul și sângele uman al Mântuitorului: „Sângele lui Hristos nu este apa, ci vinul, și de aceea nu trebuie să gândim, că Sângele Domnului, prin care noi sântem răscumparați și reînviați, se află în Potirul Domnului atunci, când în el nu ajunge vin, pentru că numai vinul reprezintă Sângele lui Hristos”¹². Despre reducerea termenilor de pocăință „...cum vom învăța și convinge pe cineva să-și verse sângele pentru mărturisirea Numelui (Lui Hristos), dacă celor ce merg la luptă le vom refuza Sângele lui Hristos?”¹³. Polemizând cu cei care făceau euharistia cu apă, el scrie: „Noi... am primit porunca de a păsta predania Domnului în privința aducerii potirului Domnului, și să nu facem altceva, decât ceea ce a fost făcut inițial de însuși Dumnezeu, adică să aducem potirul întru pomenirea Sa nu altfel decât amestecând cu vin... Sângele lui Hristos nu este apa, ci vinul, și de aceea nu trebuie să gândim, că Sângele Domnului, prin care noi sântem răscumparați și reînviați, se află în Potirul Domnului atunci, când în el nu ajunge vin, pentru că numai vinul reprezintă Sângele lui Hristos, cum aceasta poate fi văzut din prototipurile și mărturiile tuturor scripturilor”¹⁴.

Sf. Atanasie cel Mare: „Ceea ce se arată și se dă spre mântuirea lumii, este trupul, pe care-l port Eu; însă acest trup și sânge al Meu va fi dat vouă ca hrană duhovnicească”¹⁵.

Sf. Chiril al Ierusalimului ajuns la o deplină certitudine prin analogia dintre prefacerea euharistică și minunea din Cana Galileei, unde apa a fost transformată în vin. În Euharistie rămân doar semnele fizice ale pâinii și vinului: „El la Cana Galileei oarecând apa a prefăcut-o (*μεταβεβλήκεν*) în vin, asemănător cu sângele: și oare nu e demn de credință, atunci când vinul în sânge îl preface? ... În chipul (*ἐν τύπῳ*) pâinii ți se dă Trupul, iar în chipul vinului ți se dă Sângele... Nu după gust judeca aceasta, ci prin credință cunoaște fără de îndoială, că tu te-ai învrednicit de trupul și sângele lui Hristos... Pâinea vizibilă (*φαινόμενος*) nu este pâine, deși se simte gustul ei, ci trupul lui Hristos, și vinul vizibil nu e vin, chiar dacă după gust astfel se înfățișează (*βούλεται*), ci sângele lui Hristos... Nu lăsați gustul trupesc să judece despre aceasta, ci credința neîndoielnică. Căci celor ce gustă, nu pâine și vin li se poruncește să guste, ci trupul și sângele lui Hristos...”¹⁶.

E nevoie să facem o remarcă privind cuvântul (*ἀντίτυπος*). Ulterior cu acest cuvânt numeau doar darurile euharistice până la sfințire, însă această îngustare a sensului nu exista în sec. IV, de ex. Grigorie Teologul¹⁷ sau Macarie cel Mare spune: „în Biserică se va aduce pâine și vin, chip (*ἀντίτυπον*) al Trupului și Sângelui Său, că aceea care se vor împărtăși din pâinea cea văzută (*φαινόμενον*), vor mânca în chip duhovnicesc, trupul Domnului”¹⁸.

Sfântul Ioan Gură de Aur vorbește de Sfintele Taine cu un realism extraordinar, pentru cineva poate chiar șocant. Nu degeaba autorii catolici îl numesc „doctorul euharistiei”.

„...Gustăm nu mană, ci primim trupul Domnului, bem nu apă din piatră, ci sânge din coasta lui Hristos” (5, 216).

„Ce se află în potir e ceea ce a curs din coasta Domnului; cu aceea ne și împărtășim... El l-a vărsat pentru izbăvirea noastră din rătăcire, și nu numai l-a vărsat, dar l-a și dat nouă la toți. Astfel, zice, dacă poftești sânge, atunci nu încălzi jertfelnicul idolilor cu vărsarea de sânge a necuvântătoarelor, ci jertfelnicul Meu cu sângele Meu. Ce-i, spune-mi mie, mai înspăimântător? E vreo plinătate a dragostei mai mare?”

„...De ce a adăugat: „pe care o frângem” (I Cor. 10, 16). Pentru că aceasta are loc în euharstie; iar pe cruce aceasta nu a avut loc, ba s-a întâmplat contrariul: nici un os, spune

¹² Письмо 64, Творения, Киев 1891, т.1, с.389

¹³ Письмо 49, *ibidem*, с.284

¹⁴ Письмо 63(65), к Цицилию. Творения, Киев 1891, ч.1, с.389

¹⁵ К Серапиону посл. V, 19

¹⁶ Творения, М. 1900, с.329-339

¹⁷ Cuvântul 8, 18: PG 35, 809 C

¹⁸ Беседа 27,17: Духовные беседы. СТСЛ 1904, с.216; PG 34, 705 B

Scriptura, nu I se va zdrobi. Dar ceea ce nu a pătit pe cruce, aceea o pătimește în punerea înaintea pentru tine, și primește a se frânge pentru ca pe toți să-i sature.” (10, 236-237).

„...Trupul Dumnezeului tuturor, Trup fără de prihană, curat, unit cu ființa dumnezeiască... Când tu Îl vei vedea oferit, atunci spuneți ție însuși: prin acest Trup eu nu mai sunt pământ și cenușă... El – anume acel Trup, care a fost însângerat, străpuns cu sulița și a izvorât întregului univers izvoare mântuitoare – sânge și apă... Acest trup El ni l-a dat pentru a-l stăpâni și consuma, prin care și-a arătat puternica Sa iubire; căci pe cel pe care-l iubim cu tărie, pe acela adesea îl și mușcăm. Pentru aceea și Iov, arătând dragostea pe care i-o purtau slugile sale a zis, că din marea lor iubire față de el, îi ziceau adesea: „Unde este cel ce nu s-a săturat din carnea lui?”¹⁹ (Iov 31,31). Astfel și Hristos ne-a dat să ne saturăm din carnea Lui, pentru a trezi în noi o iubire și mai puternică... Acest trup a fost cinstit de magi, când era culcat în iesle... dar tu îl vezi nu în iesle, ci pe jertfelnic, vezi nu femeia ținându-l, ci pe preot stând de față și pe Duhul, umbrind cele puse înainte cu mare mila Sa; și nu pur și simplu vezi acest trup, ca ei, ci știi și puterea lui și toată lucrarea, știi tot ce s-a făcut prin el...” (10, 240-242).

„...Luați, mâncați; acesta este trupul Meu care se frânge pentru voi. (1 Cor. 11, 24). În ce chip ucenicii, auzind acestea, nu s-au tulburat? Pentru că, Hristos și înainte de multe ori le spusese lucruri importante despre această taină... Și precum Vechiul Testament avea oi și viței, așa și Noul are sângele Domnului. Prin aceasta Hristos arată, că va avea de îndurat moartea; de aceea pomenește de noul legământ și-și amintește împreună cu el de întâiul, deoarece și acest legământ a fost reînnoit prin sânge... Și singur a băut din potir, pentru ca ucenicii, auzind acestea, să nu zică: ce-i asta? Noi bem sânge și mâncăm carne? - și să se tulbure. Căci când Hristos vorbea de acestea, atunci din însăși cuvintele Lui mulți se sminteau. Astfel, pentru ca ucenicii să nu se tulbure, El primul a săvârșit aceasta, bându-și propriul sânge, îndemnându-i pe ei să se apropie fără tulburare de împărtășirea cu Sfintele Taine. (7, 820-821)

„Când e pregătită cina cea de taină, când pentru tine se junghie Mielul lui Dumnezeu, când pentru tine se nevoiește preotul..., foc duhovnicesc se coboară din cer, din preacurata coastă se varsă în potir sângele spre a ta curățire... Nu crede, că aceasta e pâine, și nu gândi, că e vin... nu gândiți la faptul că primiți trupul dumnezeiesc din mâinile omului, ci imaginați-vă, că primiți dumnezeiescul trup asemeni unui foc din însăși cleștele serafimilor... iar sângele mântuitor să-l primim ca și când ne-am atinge buzele de dumnezeiasca și preacurata coastă” (2, 388-389).

„Acesta este trupul (Matei 26,26), pe care tu, Iuda, l-ai vândut pentru 30 de arginți; acesta este sângele meu, pentru care tu nu demult ai încheiat nerușinata înțelegere cu fariseii nemulțumitori. O, iubirea de oameni a lui Hristos! O, nebunie, o, sălbăticie a lui Iuda! Acesta L-a vândut pentru 30 de dinari, iar Hristos și după aceasta nu ar fi refuzat să-i ofere acel sânge vândut al Său celui ce l-a vândut, spre iertarea păcatelor, dacă acela și-ar fi dorit... Hristos este de față și acum; Cel care a rânduit acea cină, e Același care acum pe aceasta o înființează. Nu omul transformă cele puse înainte în trupul și sângele lui Hristos, ci însuși Hristos Cel răstignit pentru noi. Preotul închipuindu-L pe El, pronunță acele cuvinte; dar lucrează puterea și harul lui Dumnezeu. Acesta este trupul Meu, a zis El. Aceste cuvinte transformă darurile puse înainte, și asemeni aceluia cuvânt: creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul, deși rostit o singură dată, de fapt, el mereu oferă firii noastre puterea de a procrea; astfel și aceste cuvinte: pronunțate o dată, din acele timpuri, până acum și până la venirea Lui, desăvârșește jertfa pe fiecare altar în biserici... stă pus înainte Hristos cel junghiat...” (2, 422-423).

„Cei ce se împărtășesc cu trupul și beau sângele Lui – țineți minte, că noi ne împărtășim cu trupul ce cu nimic nu se deosebește de acel trup, care stă în înălțime, căruia I se închină

¹⁹ Traducerea Cornilescu corespunde mai bine textului slavon propus de autor. Septuaginta dă însă termenul de τὸν σαρκῶν αὐτοῦ = din cărnurile lui (plural), ceea ce schimbă sensul.

îngerii, care se află aproape de Puterea cea veșnică, - anume acest trup gustăm. O, câte căi spre mântuire ne sunt deschise! El ne-a făcut pe noi trupul Său, ne-a dat trupul Său..." (11, 28)

„El S-a amestecat pe Sine cu noi și Și-a dizolvat trupul în noi, pentru ca noi să fim una, ca un trup, unit cu capul. Și acesta e semnul celei mai mari iubiri. La aceasta ne indica și Iov, când vorbea de cei ai casei lui, care într-atât de mult îl iubeau, că doreau să se unească cu carnea lui: „Unde este cel ce nu s'a săturat din carnea lui?”²⁰ (Iov 31,31). Astfel ziceau ei, dorind să-și exprime marea lor iubire către el. Și Hristos, cu același scop a procedat astfel: pentru a ne introduce într-o comuniune mai strânsă cu El și să ne demonstreze iubirea Sa față de noi, El a dat doritorilor nu numai să-L vadă, ci să-L și pipăie, și să-L mânânce, și să se atingă cu dinții de carnea Sa și să se unească cu El, și să-și sature cu El orice dorință. Ne vom depărta deci de la această masă, precum leii, ce suflă foc, înspăimântători fiind pentru diavol, gândindu-ne la Capul nostru și la acea iubire, care El ne-a arătat-o. Deseori părinții își dau copiii altora spre a fi hrăniți; Eu însă, zice (Mântuitorul), nu așa, ci vă hrănesc pe voi cu carnea Mea, pe Mine însumi Mă propun vouă, dorind, ca toți să fie plini de virtuți, dându-vă nădejde spre cele viitoare. Cel care vi S-a dat pe El însuși aici, cu atât mai mult (va face pentru voi) acolo. Eu Mi-am dorit să fiu fratele vostru; Eu pentru voi am devenit trup și sânge; și acest trup și sânge, prin care Eu m-am înrudit cu voi, Eu din nou vi-L dau vouă” (8, 304-305).

„...Să ne atingem și noi de poala hainei lui Hristos, mai bine zis, - dacă vrem, putem să-l agonisim deplin pe Hristos. Nouă ne este propus acum și trupul Său, - nu numai hainele, ci însuși trupul, pentru ca noi nu numai să ne atingem, dar și să mâncăm și să ne saturăm... Dacă cei ce se atingeau de poala hainei Lui atrăgeau asupra lor puterea făcătoare de minuni, atunci nu într-o măsură mai mare o vor atrage cei care primesc în sine pe Hristos întreg.... Deci, să credeți, că și acum se săvârșește aceiași cină, la care El însuși a fost prezent. Una de alta nu se deosebesc în nici un fel. Nu se poate spune, că aceasta e săvârșită de om, iar acea era săvârșită de Hristos; dimpotrivă, și aceea și cealaltă a săvârșit-o și o săvârșește El însuși. Când vezi, că preotul îți dă darurile, să-ți închipui, că nu preotul face aceasta, ci Hristos îți întinde mâna. ... Cine ți-a dat cel mai de preț dar, adică s-a oferit pe Sine însuși, acela, cu atât mai mult, nu va considera nevrednic de măreția Sa să-ți ofere și trupul Său. Deci, să luăm aminte, preoți și mireni, de ce ne-am învrednicit, să fim cu luare aminte și să ne înfricoșăm! Hristos ne-a dat ca hrană sfântul Său trup, pe Sine însuși s-a oferit ca jertfă: atunci ce îndreptățire vom avea, când, primind o astfel de hrană, mai păcătuim?” (7, 520-521).

„Noi aducem mereu același Miel, și nu unul azi, iar mâine altul, ci totdeauna pe unul și același. În acest chip, jertfa aceasta e una. Chiar dacă e adusă în multe locuri, dar oare există mai mulți Hristoși? Nu, un singur Hristos în plinătatea Sa este peste tot, și aici, și acolo, unul este trupul Lui. Și precum El e un trup adus în mai multe locuri, și nu mai multe trupuri, așa și jertfa e una. El e Arhiereul nostru, ce a adus jertfa, care ne curățește; pe ea o aducem și noi acum, adusă atunci, însă care nu se sfârșește.” (12, 153).

„... Rușinați-vă de această cină, de care toți ne împărtășim, rușinați-vă de Hristos, pentru noi junghiat, și de jertfa, aici pusă înainte.” (9, 581).

Sfântul Chiril al Alexandriei înțelegea în mod firesc prefacerea darurilor la fel, ca și oponentul său Nestorie – ca prefacere a pâinii și a vinului cu apă în adevăratul Trup și Sânge ale Mântuitorului. Însă el demonstra, că împărțirea nestoriană a unicului Hristos în două, ne lipsește de posibilitatea perceperii împărtășaniei ca o forță dătătoare de viață și mântuitoare, și o transformă într-o „antropofagie”: „Cine oare era Acela, Care a zis „Cel ce mânâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el.”? Dacă acesta este un simplu om aparte (*ἰδικῶς*), și nicidecum Cuvântul lui Dumnezeu, devenit asemeni nouă, atunci ceea ce săvârșim noi e canibalism, și pâna la urmă împărtășirea e inutilă. Eu aud, cum Însuși Hristos

²⁰ Vezi nota precedentă

vorbește: „Duhul este Cel ce dă viață; trupul nu folosește la nimic.” În ce privește natura proprie ei, carnea e supusă putrezirii. Ea în nici un chip nu va da viață altora, dintru început fiind supusă stricăciunii. Însă dacă tu spui, că trupul este a Însuși Cuvântului [...], atunci pe cine mâncăm, pe Dumnezeu sau carnea Lui? [...] Noi mâncăm, nu dumnezeirea sărăcind-o (*dapan^vre~*), lăsați absurditățile, ci însăși trupul (*σάρκα*) Cuvântului, devenit dătător de viață. [...] Deoarece trupul lui Hristos devenit dătător de viață, fapt care și l-a însușit prin unirea adevărată și mai presus de minte și cuvântare, astfel și noi, împărțându-ne de trupul (*σάρκα*) și sângele Lui cel sfânt, în toate și în tot chipul ne umplem de viață: în noi sălășluiește Cuvântul și dumnezeiește, prin Duhul Sfânt, dar și omenește, prin sfântul trup *σάρξ* și cinstitul sânge”²¹.

Același Sfânt Părinte: „El a spus în mod direct: „Acesta este Trupul Meu” și „acesta este Sângele Meu”, ca tu să nu crezi, că cele înfățișate sunt doar un simbol, ci printr-o acțiune de negrăit a atotputernicului Dumnezeu cele puse înainte cu adevărat se prefac în Trupul și Sângele lui Hristos, și împărțându-ne de ele noi primim puterea sfințitoare și de viață făcătoare a lui Hristos. Deoarece era nevoie ca El prin Duhul Sfânt, în toată minunăția dumnezeiască, să se „amestece” într-un oarecare mod cu noi, cu trupurile noastre; Sfântul Său Trup (*σάρξ*) și Cinstitul Sânge, pe care noi le primim spre binecuvântare, [se dau] ca (*ὥς*) pâine și vin, pentru ca noi să nu încremenim (*#ponrk/swmen*), văzând Trupul *σάρξ* și Sângele stând pe sfintele altare în biserici. Căci Dumnezeu, potrivit neputințelor noastre, trimite în darurile puse înainte puterea vieții și le schimbă spre acțiunea vieții Sale”²².

Sfântul Ioan Damaschin: „...dacă Însuși Dumnezeu Cuvântul, voind, a devenit om din curatele și fără de prihană sângiuri ale Pururea Feciorei și fără de sămânță și-a zămislit Sie-și trup (*σάρξ*), oare nu poate El face pâinea Trupul său, iar vinul și apa – Sângele său? ... Iar acum tu întrebi, în ce chip pâinea devine trupul lui Hristos, iar vinul și apa – Sângele Lui! Și eu ție îți vorbesc: Duhul Sfânt vine și face această lucr, care e mai presus de cuvinte și cuget. Dar se folosesc pâinea și vinul, pentru că Dumnezeu știe neputința firii omnești, căci de cele mai multe ori, ea cu indignare respinge ceea, ce încă nu a intrat în obișnuință. ...Trupul într-adevăr s-a unit cu dumnezeirea, trup de la Preasfânta Fecioară, nu pentru că trupul înălțat se pogoară din cer, ci pentru că însăși pâinea și vinul se preschimbă-n trupul și sângele lui Dumnezeu. ...Precum pâinea și vinul cu apa prin consumare într-un mod firesc se preschimbă-n sângele și trupul aceluia, care le mânâncă și bea, și nu devin alt trup față de cel de până acum; astfel și pâinea pusă înainte și vinul și apa prin chemarea și pogorârea Sfântului Duh, mai presus de fire, se prefac în trupul lui Hristos și sângele Lui, nu sunt două, ci unul și același. Pâinea și vinul nu este chipul trupului și sângelui lui Hristos (să nu fie!), ele sunt însuși îndumnezeitul trup al Domnului... ..Să primim în noi trupul Răstignitului! ...Noi întrăm în comuniune cu Hristos și ne facem părtași și trupului (*σάρξ*) Său, și dumnezeirii; la fel prin el comunicăm și ne unim unul cu altul”²³.

Iconoclasmul a stârnit o polemică asupra Euharistiei, pe care Meyendorff o credea singura dispută în cadrul Bizanțului privind acest subiect. Fără a nega prefacerea euharistică, iconoclaștii afirmă, că Trupul și Sângele sunt singurul chip al lui Hristos, instituit de Dumnezeu, prin aceasta trasând o graniță, stabilind o oarecare diferență între Cel reprezentat și reprezentarea Lui, între Trupul istoric și cel euharistic al Mântuitorului. Al VII-lea Sinod Ecumenic a condamnat această doctrină euharistică a iconoclaștilor prin tratatul anonim citit la Sinod, care îi este atribuit, de către cercetători, Sfântului Tarasie al Constantinopolului: „...nici Dumnezeu, nici apostolii, nici părinții niciodată nu numeau jertfa nesângeroasă, adusă de

²¹ Adv. Nest. PG 76, 192-193

²² In Matth. PG 2, 452 aproape cu aceleași cuvinte sfântul vorbește In Luc., tot acolo, 912.

²³ Творения. Источник знания. М., 2002, с. 301-305.

preot, reprezentare, ci o numeau însuși Trup și Sânge...²⁴. La tema Euharistiei se oprește și Sfântul Nichifor Mărturisitorul, care recunoaște pâinea și vinul euharistic ca reprezentare al Trupului și Sângelui Mântuitorului numai până la prefacere, după care ele devin adevăratul Trup și Sânge al Domnului: „Noi însă nu numim aceasta chip și nici oglindire a trupului lui Hristos, deși taina se săvârșește prin intermediul simbolurilor, ci însuși trupul îndumnezeit al lui Hristos. Căci el Însuși zice: „dacă nu veți mânca trupul Fiului Omului și nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi.” (Ioan 6,53). Aceeași le-a transmis și ucenicilor Săi, zicând: luați, mâncați trupul Meu, și nu reprezentarea trupului Meu, căci El și-a luat trupul (σάρξ) prin lucrarea Sfântului Duh de la Preasfânta Fecioară. Dacă e nevoie să demonstrăm aceasta printr-un caz concret din viața noastră, atunci precum, de exemplu, pâinea, vinul și apa se transformă în trupul și sângele celui ce le mănâncă și bea, fără a putea spune că trupul nostru devine altul în comparație cu cel de dinainte, așa pâinea și vinul în Euharistie prin invocarea de către preot a Sfântului Duh, în chip suprafiresc se transformă în trupul și sângele lui Hristos. Anume așa spune și rugăciunea preoțească. Și noi nu le mai considerăm două, ci credem, că ele devin una și aceeași. Însă dacă ele și pot fi numite reprezentări (ἀντίτυπα), atunci această denumire poate fi aplicată lor nu după, ci înainte de sfințire²⁵.

Sfântul Simion Noul Teolog vorbește despre Euharistie: „Cuvântul Domnului s-a întrupat deja o dată din Fecioară și s-a născut din ea cu trupul, mai presus de cuvânt și cuget, și este imposibil ca El iarăși să se întrupeze sau trupește să se nască din fiecare din noi. Atunci ce face El [Cuvântul]? Anume acel trup fără de prihană, care a fost primit de El din curatul pântece al Preacuratei Născătoare de Dumnezeu Maria, din care s-a născut cu trupul, ni-l dă nouă spre mâncare, și gustându-L noi avem înăuntrul nostru, fiecare din noi credincioșii care mănâncă cu vrednicie acest trup (σάρξ) al Lui, pe întregul Dumnezeu întrupat și Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Fiul Fecioarei și fără de păcat Maria, stând de-a dreapta Lui Dumnezeu și Tatăl, după însuși cuvântul Lui: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el.” (Ioan 6, 56). El niciodată nu iese din noi, nu se naște trupește și nu se desparte de noi. El de acum nu este prezent în noi trupește, ca rod al pântecelui, ci se află imaterial în trupul nostru, fiind dizolvat în chip negrăit de ființele și naturile noastre și îndumnezeindu-ne de vreme ce suntem părtași trupului Său, carne din carnea Lui și oase din oasele Lui”²⁶.

„Realismul euharistic” nu a fost prea ușor și simplu asimilat de teologia greacă. Acesta în nici un fel nu se încadra în spiritualismul și simbolismul lui Origen și a, anatemitatului odată cu el, Evagrie. Acest spiritualism a rămas în mare măsură nedepășit [în scrierile] Areopagitice. Despre influența celor trei autori enumerați nu mai e nevoie să vorbim. De fapt, nici spiritualiștii nu negau prefacerea, însă pentru ei împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos era pe planul secund, ca o exprimare exteriorizată a unirii sufletului cu Dumnezeu. Mai mult decât atât, „realismul” s-a opus și extremelor sale, căci, în învățătura despre Euharistie, la un moment dat în Bizanț s-a născut extrema „hyperrealismului”. În sec. XII Mihail Glikia (zis și Sikidit) în „Capete teologice pentru locurile greu de înțeles ale Sfintei Scripturi” și-a exprimat convingerea, că Sf. Împărtășanie e concomitent nestricăcioasă și stricăcioasă: stricăcioasă după sfințirea Darurilor până la împărtășire, și nestricăcioasă imediat după primirea Euharistiei. Înainte ca preotul sau mireanul să fi gustat Trupul lui Hristos, el [Trupul] poate suferi chinuri și moarte, așa cum era supus chinurilor și morții când Euharistia a fost instituită la Cinea de Taină. El cu adevărat se împarte, suferă moartea, este zdrobit și consumat de dinții celor ce se împărtășesc. Însă precum el după moartea de pe cruce și îngropare s-a ridicat în nestricăciune, nepătimire și slavă, astfel se întâmplă și în Dumnezeiasca Liturghie,

²⁴ *Mansi XIII, 265 B; ДВС IV, 539*

²⁵ *Свт. Никифор, Творения. Минск, 2001, с.438-439*

²⁶ *Eth. I, 10, 51-72. SCh 122, P. 1966, pag.256*

când el, înmormântat în cel ce se împărtășește ca într-un sicriu, îndată se scoală în slavă, unindu-se de negrăit cu sufletul celui ce se împărtășește, dăruindu-i nestrăciunea sa și ridicându-l la viața veșnică. Mulți teologi nu au acceptat această teorie, însă ea a fost susținută de Patriarhii Gheorghe Xiphilin (1191-1198) și Ioan Kamatir (1198-1206). Disputa nu a fost rezolvată oficial. Întreruptă de ocupația latină a Bizanțului, ea a fost reînviată la Niceea, însă s-a stins, fiind înlocuită cu temele actuale ale polemicii antilatine.

Teologul-isihast Nicolae Cabasila în „Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii” se exprimă cu toată certitudinea. În descrierea amănunțită a Proskomidiei el arată că agnețul se pregătește în chipul Trupului lui Hristos. Însă în momentul epiclezei chipul devine realitate: „darurile s-au sfințit și Jertfa (*θυσία*) s-a săvârșit, iar marele Jertfit (*θύμα*), cel junghiat pentru lume, în mod văzut stă pe Sfântul Altar. Pâinea, Trupul Domnului, deja nu mai este o reprezentare (chip) (*τύπος*) sau un dar ce poartă imaginea (*εἰκόνα*) adevăratului dar, sau care ar avea doar o întipărire a mântuitoarelor patimi ca pe o tablă, ci este însuși Darul cel adevărat, însuși Trupul Stăpânului Cel atotsfânt, care a primit cu adevărat toate acele batjocoriri, ocări, răni, care a fost răstignit și junghiat, care mucenicește „a mărturisit mărturisirea cea bună, în fața lui Ponțiu Pilat”(I Tim., 6,13), biciuit, care a îndurat scuiări și a gustat fiere. La fel și vinul este acum însuși Sângele care a țâșnit din Trupul cel împuns cu sulița. Acest Trup și acest Sânge care s-a zămislit de la Duhul Sfânt și s-a născut din Sfânta Fecioară, îngropat, înviat a treia zi, înălțat la ceruri și care șade de-a dreapta Tatalui”²⁷.

În prezent auzim des părerea, că părinții bizantini percepeau latinitatea superficial, și numai în sec. XIX-XX criticii ortodocși au observat toate adâncurile nedumnezeiești ale catolicismului. În viziunea noastră însă, această apreciere e incorectă. În pofida înstrăinării, neînțelegerilor și părerilor preconceptuate, polemica ce a avut loc în sec. IX-XV a stabilit acel registru de „abateri” și diferențe, care până acum le sunt imputate catolicilor de către ortodocși. Și în prim-planul polemicii se află tema Euharistiei: dacă Filioque era un subiect pentru teologi, atunci Liturghia îl privea orice pe preot, monah și mirean. Tema importantă a epiclezei a ocupat un loc de vază spre sfârșitul istoriei bizantine. Încă din sec. IX și până la sinodul Florentin inclusiv, în centrul polemicii antilatine a bizantinilor a fost ridicată tema azimilor. Tema transsubstanțierii nu putea fi necunoscută (încă în sec. XIV Toma d’Aquino a fost integral tradus în grecește), însă ea nu putea interesa polemiștii din aceleași considerente din care nu-i interesa descoperirea în teologia occidentală a consubstanțialității Fiului cu Tatăl. Și faptul, că polemiștii ortodocși nu considerau „transsubstanțierea” neortodoxă, se dovedește prin aceea, cum ei argumentau necesitatea săvârșirii Liturghiei cu pâinea dospită. Nenumăratele lucrări despre „azimile latinești” vorbesc în tot felul despre prioritățile pâinii dospite care e „vie, însuflețită” ca despre un chip mai potrivit al trupului omenesc, al Trupului lui Hristos, care din cele ce preînchipuie, devine prin prefacerea euharistică însuși Trupul lui Hristos. Expresia clasică a acestei învățături ne-o prezintă un fragment, atribuit Sfântului Athanasie cel Mare: „Evangheliștii vorbesc, că pâine desăvârșită ne-a dat Domnul în Sfintele Taine, și nu azimă, pentru ca să ne convingă, că e desăvârșit trupul din Sfânta Fecioară, adică însuflețit și rațional, și nu precum ereticul Apollinarie vorbea că El a primit numai trupul, căci noi numim desăvârșită pâinea din făină, drojdie și sare, ca și cea duhovnicească – (din) trup și minte. Căci trupul fără de duh e mort, și azima, fără de drojdie – e pâine moartă, nu vie. Fiindcă drojdia dă viață și unitate aluatului, precum duhul trupului și sarea minții. Și de aceea noi săvârșim taina cu pâine desăvârșită, pentru a nu cădea în hula nerușinatului Apollinarie”²⁸.

S-ar putea aduce o mulțime de mărturii postbizantine și rusești în sprijinul învățaturii tradiționale asupra tainei Euharistiei. Dar noi nu o vom face nu pentru că noi înșine nu

²⁷ PG 150, 425

²⁸ PG 26, 1328; BEII 33, 217. Nici prima, nici a doua ediție nu separă fragmentul de adevăratele creații ale sf. Athanasie cel Mare

acordăm însemnătate acestor mărturii, ci din cauză, că toate ele sunt explicate de oponenții noștri ca urmări a renumitei „captivități latine”. Vom aduce doar un singură citat, din Patericul scris de Sf. Ignatie Breancianinov. Sfântul citază unul din vechile Paterice: un oarare „schitiot spunea, că în Sfânta Împărtășanie noi nu primim trupul lui Hristos, ci chipul trupului lui Hristos sub formă de pâine. Despre aceasta au auzit doi bătrâni. Cunoscând, că cel a vorbit acestea are o viață înaltă, ei au înțeles, că el vorbea nu din rea intenție, ci din necunoștință și simplitate. Ei au venit la el și au zis: Părinte! Am auzit de un oarecare frate, că e de părerea, ce vine în contradicție cu învățătura drepte credințe, anume, că în Sfânta Împărtășanie noi primim nu trupul lui Hristos, ci chipul trupului lui Hristos sub formă de pâine. Bătrânul a răspuns: acestea eu le-am vorbit. Ei au început să-l convingă: să nu crezi astfel, Părinte, ci să mărturisești după învățătura sfintei, sobornicești și apostolești Biserici. Noi credem, că pâinea e însuși trupul lui Hristos, iar în potir – însuși sângele Lui, - nicidecum simboluri. Chiar dacă e de neconceput, în ce chip pâinea poate fi trup, însă așa cum Domnul a zis despre pâine: acesta este trupul Meu, așa și credem, că pâinea e adevăratul trup al lui Hristos. Bătrânul auzind acestea a zis: dacă eu nu mă voi încredința din experiență, atunci voi rămâne în îndoială. Ei i-au propus: ne vom ruga lui Dumnezeu pe parcursul întregii săptămâni viitoare, ca El să ne explice taina, și credem, că Dumnezeu ne-o va deschide. Bătrânul cu bucurie a primit propunerea; el îl ruga pe Dumnezeu astfel: Doamne! Tu știi, că eu nu cred nu dintr-o reavoință încăpățânată. Doamne Iisuse Hristoase! descoperă-mi această taină, ca eu să nu rămân în rătăcire din cauza necredinței... După trecerea unei săptămâni s-au strâns la biserică... și li s-au deschis ochii. Când a fost pusă înaintea pâinea la liturghie, atunci acești trei bătrâni au văzut, un prunc în locul pâinii. Iar când ieromonahul a întins mâna, ca să frângă pâinea la liturghie, atunci a coborât din cer Îngerul Domnului cu un cuțit în mână, și a junghiat pruncul; sângele din el l-a scurs în potir. Când ieromonahul frângea pâinea, - Îngerul tăia pruncul în părți mici. Când s-au apropiat să primească sfintele taine, bătrânului ce nu credea i-a fost oferită carne însângerată. Văzând acestea. Bătrânul s-a speriat și a început să strige: Doamne! cred, că pâinea e Trupul Tău! și imediat carnea din mâna sa a devenit pâine după obiceiul tainei. El s-a împărtășit, slăvind pe Dumnezeu. Bătrânii i-au spus lui: Dumnezeu vede, că oamenii nu pot primi carne crudă, și de aceea El și-a acoperit trupul Său sub chipul pâinii, iar sângele sub cel al vinului”. Această citat capătă o însemnătate specială, dacă noi ne vom aminti cu câtă precauție sfântul Ignatie trata tot felul de vedenii. Dacă în acest caz el a lăsat la o parte neîncrederea sa obișnuită față de cele ce pot fi considerate „înșelare”, atunci el a avut o motivație serioasă. Și nu s-a mulțumit cu faptul, că l-a introdus în Patericul de el constituit, ceea ce la dorința sa putea să nu-l includă, ba chiar a adăugat o mărturie asemănătoare din viața bisericască contemporană lui: „Dimitrie Alexandrovici Șepelev... a învățat la liceul militar [pentru tineretul nobil, în Rusia țaristă]. Odată în Postul Mare, când liceenii posteau și deja se apropiau de sfintele taine, tânărul Șepelev și-a exprimat cu fermitate, tovarășului său de alături, necredința că în potir s-ar afla trupul și sângele lui Hristos. Când i-au fost oferite tainele, - el a simțit că în gură are carne. Spaima l-a curpins pe tânăr: el a înmărmurit, nemaiavănd puteri să înghită păticia. Preotul a observat că ceva se petrece cu tânărul și i-a poruncit să intre-n altar. Acolo, ținând în gură păticia de Trup și mărturisind păcatul său, Șepelev și-a revenit și a consumat Sfintele Taine oferite lui”²⁹.

Să atragem atenție și la utilizarea terminologiei. Sfinții părinți, vorbind de Euharistie, deseori utilizează nu numai cuvântul (*σῶμα*), dar și cuvântul *σάρξ*, care în acest context e oferit deja de Sfânta Scriptură. Dacă (*σῶμα*) încă poate fi înțeles alegoric, (*σάρξ*) - e carne și chiar, după sensul din dicționar, carne [ca țesut muscular n.tr.]. Astfel fraza profanatoare și de luare în derâdere, pe care Homiakov o citează cu plăcere („ei confundă trupul lui Hristos cu

²⁹ *Отечник, Брюссель, 1963, с. 52-53 [a IV-a retipărire a ediției]*

carnea lui Hristos”), e de fapt agramată, și nu ia în considerație sensul literal al termenului (σάρξ) (de fapt Homiakov atribuie această frază unui om „neînvățat”). Cum noi nu am tâlcui toate cuvintele, ce au sensul de prefacere, ele înseamnă schimbare, deci aici nu mai putem vorbi de o „unire calcedoniană a pâinii cu Dumnezeuzeiescul Ipostas”, pentru că dogma calcedoniană vorbește de neschimbarea firilor ce se unesc în întruparea lui Dumnezeu.

Să vedem acum înțelesul luat aparte al cuvintelor. *Μεταβάλλω*: Exod 7, 17 și 20 vorbește de prefacerea apei în sânge. Iudita (10,7) „și-a schimbat (ἠλλοιωμενον) fața și și-a modificat (μεταβεβληκυῖαν) hainele”, adică „...s-a dezbrăcat de veșmintele ei de văduvie ... și-a pus panglică și s-a îmbrăcat cu hainele ei de veselie”, etc (Iudita 10, 3-4). În Noul Testament cuvântul e întrebuințat doar o singură dată cu un evident sens de schimbare complet subiectivă: „Ei așteptau ca el să cadă deodată mort. Dar așteptând ei mult și văzând că nu i se întâmplă nimic rău, și-au schimbat (μεταβαλλόμενοι) gândul și ziceau că el este un zeu” (Fapt. 28, 6). Platon vorbește de o prefacere (μεταβαλοῖ) în ființa (φύσιν) femeii la a doua naștere (Tim. 42 b) și de transformarea (μεταβάλλοντα) după moarte a lebedei în om. În general însă cuvântul avea în utilizarea păgână sensul schimbării cu diferite conotații. În întrebuințarea cuvântului de către autorii creștini sensul lui dominant devine cel al transformării. „Ei se închină lui Iraclie ca unuia ce s-a prefăcut (μεταβλήθοντα) din om în zeu”³⁰; „omul niciodată nu se prefăce nici în chipul cel îngeresc, nici în oricare altul”³¹; firea (οὐσίας) apelor s-a prefăcut (μεταβαλοῦσαν) în vin”³².

Termenii utilizați în paralel *μεταβολή* și *-άλλω* sunt echivalenți. *Ποίσω* exprimă în primul rând conceptul creștin a creației, până la creație din „ceea ce nu a fost” (2 Mac. 7,28.). Cu acest termen se înrudește *μεταποιῶ* - a transforma. Iisus a transformat (*μεταποίησεν*) apa în vin (*Origen, PG 14, 517 D*). „Să ne împărtășim din vițelul cel îngrășat, să ne unim cu Mielul pascal, să ne umplem de noii struguri ai nașterii, mâncând trupul Domnului din pâine (ἐκ σίτου) și sângele Domnului din vin (ἐξ οἴνου), prin invocare (τῆ ἐπικλήσει) și prefacere (μεταποιουόμενον) în chip negrăit.”³³ În acest fragment e spus clar, că Trupul și Sângele se transformă din pâine și vin, care în acest fel încetează a mai fi pâine și vin. *Μεταστοιχείωσις* - schimbarea stihilor, adică a elementelor: transformarea pământului în apă, a șarpelui în toiag, etc. Sensul literal al acestui cuvânt e anume acel al „chimiei atomice”, care i-a stârnit nobila revoltă lui Homiakov.

Să trecem și la multdiscutatul termen *μετουσίωσις* (*transsubstanțiere*). Noi suntem gata să-i recunoaștem originea aristoteliană. Dar aceasta nu are nici o legătură cu mult trâmbițata „captivitate vestică”, și nici cu scolastica occidentală, de care nici nu se pomenea, când apăruse deja termenul grecesc. În general vorbind, Părinții dacă și recunoșteau vreo filosofie, atunci anume filosofia lui Aristotel, în timp ce cu Platon mergea un război permanent, precum și cu platonismul creștin. În ce privește popularul neoplatonism, chiar și Losev, exegetul neoplatonismului în manieră platonice, recunoaște acesta drept o sinteză dintre platonism și aristotelism. Pentru a fi aristotelic, nu e obligator să-l citești pe Aristotel și să faci trimiteri la el. Cea mai importantă sursă de aristotelism medieval nu numai la greci, ci și la sirieni, arabi și latini era scurta Isagogie la Categoriile lui Aristotel a neoplatonicului Porfirie. O adevărată înflorire a aristotelismului a marcat sec. VI, când în disputele hristologice care durau mai mult de un secol a apărut necesitatea precizărilor terminologice și a unei fundamentări filosofice. În acest veac au apărut mari comentarii la Aristotel ai autorilor creștini. Teologia acestui veac este adevărata „întâia scolastică”. Anume în această perioadă ia

³⁰ *Origen, PG 14, 468 A*

³¹ *Sf. Mc. Metodie, PG 16, 277 C*

³² Sf. Athanasie, Despre întrupare, PG 25, 128 D: aici a fost oferit prin cele două cuvinte grecești indicate, cel mai precis echivalent al cuvântului (μετουσίωσις) apărut mai târziu: „prefăcând arama în aur” (Эней Газск., PG 85, 984).

³³ *Sf. Ioan Damaschin, Cuvânt la Sâmbăta Mare, PG 96, 637.*

naștere termenul care ne interesează. Leontie a Ierusalimului în tratatul „Contra monofiziților” respinge viziunea atribuită lui Eutihie, că „Însuși Cuvântul s-a prefăcut (*μετουσιωθόντος*) în trup” (*PG 86, 1809 C*). Întruparea, afirmă Leontie, s-a împlinit „nu prin prefacere (*μετουσίωσις*), precum apa la Egipteni, devenită sânge” (ib. 1772 D). Acest loc pentru noi are acum o deosebită însemnătate, căci „prefacerea” (*«пресуществление»*) aristoteliană aici a fost folosită în locul și cu sensul „prefacerii” (*«преложение»*) biblice (*μεταβαλεῖ* - Exod. 7, 17).

Pentru a nu ne mai întoarce la tema aristotelismului, vom spune, că el nu era străin Sf. Maxim Mărturisitorul. Adevăratul aristotelism scolastic, în cel mai bun sens al cuvântului, – „Capetele Filosofice” ale Sf. Ioan Damaschin, sunt fundamentul filosofico-terminologic al lucrării sale „Expunerea exactă a credinței ortodoxe”. Și în Bizanțul târziu Palama, antilatin convins, citea la Curte lecțiile de filosofie ale lui Aristotel.

Cele spuse permit presupunerea, că *transsubstantiatio* e un calc al grecescului *μετουσίωσις*, deoarece termenul a apărut în Vest în epoca Cruciadelor, care au intensificat influența Estului în Occident și au întărit pozițiile aristotelismului vestic.

Concepția hipertrofiată și umflată a teologiei ortodoxe, despre „captivitatea vestică” nu este confirmată de dovezile istorice. Spuneți-mi vă rog, cărui Occident, catolic ori protestant, urmau Adam Zernikav sau Theofan Prokopovici, când scriau cele mai voluminoase și pline de conținut tratate despre Filioque din literatura noastră [rusă n.tr.]? Ei respingeau în egală măsură dogma acceptată de Roma și de Reformă. Concepția „captivității” incorectă din punct de vedere istoric, lovește crunt în autoritatea dogmelor Bisericii. Cum poate Biserica pretinde la faptul că posedă plinătatea adevărului, care a putut multe veacuri să se înșele, urmând heterodocșilor în cele mai importante adevăruri ale credinței, ca Întruparea, Răscumpărarea sau Euharistia? Ne permitem să judecăm cu aroganță teologiei noștri [ruși] din sec. XIX, fără ca măcar să le cercetăm lucrările. Dacă simplu am fi cercetat și lucrările fundamentale de dogmatică și publicațiile sec. XIX, am fi văzut, că problema pusă înaintea noastră a fost examinată mult mai temeinic, decât în polemica noastră prematură.

Nota traducătorilor:

Studiul de față a fost tradus în românește mai ales pentru cei care, mai ales în ultima vreme, ascultă conferințele dlui A. Osipov, disponibile și pe internet sau citesc lucrări ale autorilor ruși menționați mai sus, fiind în felul acesta expuși pericolului ereziarh.

Trimiterile la textele patristice au fost păstrate întocmai ca în textul original. Unele dintre ele au fost confruntate cu traducerile românești deja existente, altele – nu, pentru că nu sunt traduse în românește nici până acum. Am mai întâlnit și texte care nu puteau fi preluate din traducerile românești din cauza proastei traduceri și de aceea am preferat textul rusesc.